

שבועות כה

משה שווערד

1. חידושי הרשב"א מסכת שבועות דף כה עמוד א

חומר בנדירים מבשבועות שהנדרים חלים על דבר מצוה כו'. כלומר אפי' בלא כולל והשבועות אין חלות על דבר מצוה אלא ככולל וכדאמרינן בנדירים פרק אלו נדרים מותרין מ"ש נדר דכתיב איש כי ידור נדר לה' לא יחל דברו שבועות נמי כתיב או השבע שבועה לא יחל דברו, וכתבתיה שם בארוכה בס"ד.

2. חידושי הרשב"א מסכת שבועות דף כה עמוד א

אילימא צדקה לעני מושבע ועומד מהר סיני הוא. יש מגדולי רבותינו הצרפתים ז"ל שאמרו דדוקא כשעני שואל ממנו צדקה דהשתא מושבע ליתן לו הא לעני דעלמא שבועה חלה עליו דאינו חייב ללכת לפרנס עניים במדי, ונראה לי ג"כ דדוקא במתנה מועטת כדי פרנסה לשעה כמו שאמרו (ב"ב ט' א') נותן לו פרנסת לינה הא ביותר מכאן חייב דאינו מושבע להעשירו, וכל זה נכנס בכלל מה שאמרו אלא לעשיר דלמעלה מן הצריך לו עכשיו עשיר הוא.

3. חידושי הרשב"א מסכת שבועות דף כה עמוד א

אלא מתנה לעשיר. הוא הדין דמצי לאוקומה בעני במתנה מרובה, אלא דניחא ליה לאוקומה בסתם נתינה שהיא שוה פרוטה, ואם תאמר היכי חיילא שבועה שאתן, דהא אמרינן בגיטין (ע"ה א') דנתינה בעל כרחו לא היא נתינה, ואם כן נשבע זה על דבר שאין בידו, וי"ל שאין במשמע לשון שאתן בשבועת ביטוי אלא שיעשה מה שבידו או שיניחנו לפניו או שיזרקנו לידו או לרשותו לפניו, ואם לא רצה לקבל הרי הוא פטור.

4. ספר מצפה איתן

דף כה ע"א גמ' אילימא נדקא לעני מושבע ועומד מה"ס הוא. הקשה כס' מחנה אפרים הא יכול לטורח עמנו כשיתן נדקתו לעני אחר ונדקיס (דף סה) משמע דחין חדס מחויב ליתן נדקא לכל עניים אלא כל שנתנו למי שהוא רוצה יוצא יד"ת. וא"כ קשה הא דכחא דאמאי לא חל שבעה כשאמר שלא אחן לאיש פלוני והניח בקושיא. ועי' תוס' פ"ק דנדריס (דף ח) שהגישו זזה. ונראה דגרסאס סיה סתם שלא אחן דמשמע שלא אחן כלל וזזה ודאי מושבע הוא. ולגייסא דידן י"ל דלאיש פלוני קרוב איידי דהוא קודם לאחר. ויבליקוט מעות אי' דמתנה לעני חייל שבעה: שם רב דאמר כ"ע. משמע דרב רבויי ומיעוטי דריס וכמ"ס

5. חידושי הרשב"א מסכת שבועות דף כה עמוד א

אלא מתנה לעשיר. הוא הדין דמצי לאוקומה בעני במתנה מרובה, אלא דניחא ליה לאוקומה בסתם נתינה שהיא שוה פרוטה, ואם תאמר היכי חיילא שבועה שאתן, דהא אמרינן בגיטין (ע"ה א') דנתינה בעל כרחו לא היא נתינה, ואם כן נשבע זה על דבר שאין בידו, וי"ל שאין במשמע לשון שאתן בשבועת ביטוי אלא שיעשה מה שבידו או שיניחנו לפניו או שיזרקנו לידו או לרשותו לפניו, ואם לא רצה לקבל הרי הוא פטור.

6. חידושי הרשב"א מסכת שבועות דף כה עמוד א

ונשבע ליתן לעשיר שאמרו שהוא חייב משום שבועת ביטוי דוקא כשאותו אחר רוצה לקבלו אבל אם אינו רוצה לקבל נפטר זה משבועה שלא על דעת שיקבל האחר בעל כרחו נשבע, וכן בכל תנאים דעלמא כיוצא בזה וכדאמרינן בגיטין (ל' א') הרי זה גיטך אם לא פייסתיך פייסה ולא איפייסא ואסיקנא דאין זה גט דלאו תרקבא דדנרי יהיב לה דהא פייס ולא פייסה, וכן הדין בכל דיני ממונות באומר שדי נתונה לך אם איני נותן לך מאתים זוז נתן לו ולא רצה לקבל כבר קיים זה תנאו ומעות לא קבל ושדה אין לו, ולא שייכא בהא ההיא דנתינה בע"כ דאיבעי לן בפרק מי שאחזו (ע"ד ב') אי שמה נתינה או לא דהיא דמתנה ליתן את שלו על מנת שיתן לו חבירו מאתים זוז כאומר לאשתו הרי זה גיטך על מנת שתתני מאתים זוז דהאשה שלו ולא רצה לקבלם ושתפטר אשתו ממנו, וכן בבתי ערי חומה, וכבר כתבתיה שם בארוכה בס"ד.

7. תוספות מסכת שבועות דף כה עמוד א

איני והא"ר יוחנן - למאי דס"ד השתא דלעולם קאמר תימה דתקשה ליה בריש פירקין (דף יט): גבי שבועה שאוכל ושלא אוכל וי"ל דגבי אכילה ליכא למיטעי דלעולם קאמר ולא הוצרך התנא לפרש דלאלתר קאמר א"נ התם נמי שייך שפיר לעולם כגון שנשבע על ככר שלפניו.

8. חידושי הרשב"א מסכת שבועות דף כה עמוד א

מלקין אותו וישן לאלתר. פירוש מלקין אותו משום שבועת שוא וישן לכשירצה כמו שפירשתי במקומות אחרים.

9. חידושי הריטב"א מסכת שבועות דף כה עמוד א

רב אמר חייב דהא איתיה בלאו והוה ושמואל אמר פטור דהא ליתיה בלהבא. פירוש תלמודא מפרש השתא מאי דקאי אמסקנא והדר שקיל וטרי עלה לברורה, ויש כיוצא בזה בתלמוד, והיינו דאמרינן נימא רב ושמואל וכו', דוק ותשכח.

והוי יודע דכל מאי דבעינן לאו והוה או להבא ולשעבר אינו אלא לענין קרבן, והכי מפורש בשמעתין דאמרינן אכלתי ולא אכלתי לקרבן לא הנחתי תפילין למלקות.

10. תוספות מסכת שבועות דף כה עמוד א

ושמואל דאמר כר' ישמעאל - וא"ת והא לעיל קאמר שמואל טעמא משום דליתא בלהבא וי"ל דאין זה מדברי שמואל אלא הש"ס מפרש כן אליביה וכענין זה יש בכמה מקומות בש"ס.

11. שערם מצויינים בהלכה

כתב הרמב"ם (שבועות פ"ה ה"א) וכל מי שנשבע על אחרים שיעשו כך וכך, או שלא יעשו, אפילו היו בניו או אשתו, אינו חייב בשבועת ביטוי, שהרי אין בידו לא לקיים ולא לבטל, ומכין אותו מכת מרדות וכו'. ובכס"מ הביא דברי הריב"ש (סי' שפז) שדעת רש"י שלוקה עליה משום שבועת שוא, אבל הרמב"ם ס"ל דמכלל איסור לאו לא יצאה, אלא שאינו לוקה עליו לפי שהיא התראת ספק, ואינה שבועת שוא, לפי שאפשר שיזרוק פלוני ונמצא שלא נתבטלה שבועתו, ולכן אינו לוקה משום שבועת שוא, ומשום שבועת שקר ג"כ אינו לוקה, לפי שהיא התראת ספק וכו'. וכתב הכס"מ שדעת הרמב"ם שחייב זה תלוי ועומד, שאם יזרוק פלוני נתקיימה שבועתו למפרע, ואם לא יזרוק נתבטלה למפרע וכו'.

שבועה שזרק פלוני לים ושלא זרק, רב אמר חייב איתיה בלאו והוה, ושמואל אמר פטור ליתיה בלהבא. פרש"י דאין זה שבועת ביטוי אלא שבועת שוא, שהרי אין פלוני ברשותו לזרוק ולא לזרוק. וכתב בשו"ת

12. תוספות מסכת שבועות דף כה עמוד א

רב דאמר כר"ע - תק' ה"ר עזרא הנביא דהשתא רב דריש ריבוי ומיעוטי ובהגוזל קמא (ב"ק דף צו:) סבר רב כר"מ דאמר אמרים בעבדים הרי שלך לפנך דאין נגזלים כמקרקעי ומאן דאית ליה דעבדים כמקרקעי דריש כללי ופרטי כדמוכח לקמן בפ' שבועת הפקדון (דף לו:) ובהגוזל בתרא (ב"ק דף קז:) וי"ל דאית ליה שום מיעוט דמעט עבדים כדפרישית לעיל בפ"ק (דף ד: ד"ה ר"ע).

13. שערם מצויינים בהלכה

שהזכירו שם ג"כ את ה"ר עזרא הנביא, ונקרא ג"כ הנביא ממנוקטור ע"י במרדכי (יבמות פ"א סי' קכו), וכמו כן מצינו בספר הרוקח עה"ת (פ' צו) הקשה לי הנביא מצרפת, וכן מוזכר שם הנביא מקולוניא, וע"י בשם הגדולים (מע"ג מע' י-שמט) שהיה תלמיד רבינו יצחק סגי נהור בן הראב"ד, ורבו של הרמב"ן. [ועי"ש עוד במער' ע-ן]. ומכל זה צ"ע עמש"כ בספר כלילת יופי (ח"א דף עח) להכחיש מש"כ בספר זכריה משלם בשם הפלא"ה, שהג"ר זכריה מענדל קלויזנער נתכנה בשם זכריה הנביא, יען שהדבר ידוע מעת שפסקה הנבואה מישראל לא היו קוראים לשום איש בשם נביא, ואף לקדושים או אנשי מופת כר', עי"ש.

רב דאמר כרע"ק. ע"י בתוס' שהביאו קושיא בשם ה"ר עזרא הנביא. ויש לדקדק והלא מוזמן הרבה בטלה הנבואה, וכבר העיר בזה בתשו' בית שלמה (או"ח סי' קיב), וכתב דע"כ שלא היו נביא, מ"מ נקרא כן ע"ש הרוה"ק שהיה בו כר', עי"ש באריכות. וכבר הארכנו במס' סוטה (מח: ד"ה משמתו) מהרבה מקומות שמצינו ענין רוה"ק ונבואה גם אחר שמתו הנביאים האחרונים, אע"ג דבגמ' שם איתא דנסתלקה נבואה, ועי"ש ביאור רחב בענינים אלו. וע"י בתוס' במס' גיטין (פח: ד"ה ודלמא)

14. רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת שבועות דף כה עמוד ב

גמ'. לא הנחתי למלקות. דין ליתא בלהבא פוטר רק מקרבן ולא ממלקות. ברם בדין ליתא בלאו והן חלוקים הראשונים. הר"ן במס' נדרים (ח א ד"ה והלא מושבע ועומד וכו') סובר שאינו פוטר אלא דוקא מקרבן אבל חייב עדיין במלקות. ואילו לדעת הרמב"ן (בחידושי שבועות כ ב ד"ה ה"ג בעיקר נוסחי עתיקי) שבועה לקיים את המצוה אינה חלה כלל, עיין בו, ומדבריו נראה שדין זה יוצא מגזה"כ מיחל לחפצי שמים (נדרים טז ב) ומשום שאין שבועה חלה על שבועה. עיין לעיל בשיעורים (כ ב) ד"ה שיטת הרמב"ן בדין נדר לקיים דבר מצוה שהארכנו בביאור שיטתו.

15. תוספות מסכת שבועות דף כה עמוד ב

מי איתא בלא אניה - וליכא לאוקומה בשבת ויו"ט דלמאי קתני לא הנחתי אי לאו לאשמועינן אע"ג דליתיה בלא אניה אי נמי משני אפי' למ"ד (מנחות דף לו:): שבת זמן תפילין הוא.

16. תוספות הרא"ש מסכת שבועות דף כה עמוד ב

מי איתיה בלא אניה. וליכא לאוקומי בשבתות וימים טובים דא"כ למאי קתני לא הנחתי [מאי משמיענו טפי מברישא] אי לאו לאשמועינן אע"ג דליתיה בלא אניה.

17. רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת שבועות דף כה עמוד ב

שם. תוס' ד"ה מי. שיטת התוס' היא ששבועה שלא אניח תפילין בשבת חלה אליבא דמ"ד שבת לאו זמן תפילין. מכך ניתן להסיק שלדעתם אין איסור להניח תפילין בשבת כי אחרת הרי שבועה לקיים את המצוה היא ואינה חלה. וישנה שבת מלילה אליבא דמ"ד לילה לאו זמן תפילין שכן בלילה אסור להניח תפילין, ואמנם כן יוצא גם מהרמב"ם בפ"ד מהל' תפילין (הל"י - י"א).

18. חידושי הריטב"א מסכת שבועות דף כה עמוד ב

מי איתיה בלא אניה. פירוש דאפילו תימא בכולל לומר שבועה שלא אניח כלום על ראשי וכנשבע שלא לאכול מצה וכדברי הירושלמי, (עי' לעיל כ"ד א' בדברי רבינו), מ"מ ליתיה בלא אניח תפילין בפרט, כל שכן לדברי מי שפירש דהירושלמי ההוא אינו אלא לאיסור ולא לקרבן, דהכא בקרבן איירי.

19. חידושי הריטב"א מסכת שבועות דף כה עמוד ב

לא ניכר עובר משום שבועת שקר. פירוש ולא נפקא מינה אלא להתראה.

20. שערם מצויינים בהלכה

לא ניכר עובר משום שבועת שקר. כתב בחי' הריטב"א דהנפקא מינה אם זה שבועת שוא או שקר, לגבי התראה, דאם ניכר צריך להתרות בו משום הלאו (יתרו כ-ז) ד"לא תשא את שם ה' אלוקיך לשוא", ואם אינו ניכר צריך להתרות בו משום (קדושים יט-כ) "לא תשבעו בשמי לשקר". ועי' ברש"י לעיל (כ: ד"ה ואזהרתיה, ור"ה אכלת) ובתוס' במס' שבת (עג: ד"ה משום זורע). אמנם בירושלמי בפרקין (ה"ח) הובא פלוגתא בשבועת שוא שהתרו בו משום שבועת שקר וכן להיפך. ועי' בדברינו לעיל (שם ד"ה ואזהרתיה).

21. חידושי הריטב"א מסכת שבועות דף כה עמוד ב

אמר אביי ומודה רב באומר לחבירו שבועה שאני יודע לך עדות ואישתכח דלא ידע דפטור. פירוש דפטור מקרבן דהא ליתיה בכלל שאיני יודע לך עדות, פירוש דבשאיני יודע לך עדות אין בו קרבן שבועת ביטוי כלל, אלא קרבן שבועת העדות כשהוא כפירה בב"ד ומפי התובע ובראויין להעיד, ואשמועינן אביי תרתי חדא דליתיה בשבועת ביטוי לעולם ואפילו כשאין בו

משום שבועת העדות, ואיך אשמועין כיון דליתיה בשבועת ביטוי אע"ג דאיתיה בקרבן שבועת העדות לא חשיב דאיתיה בלאו והן.

22. תוספות מסכת שבועות דף כה עמוד ב

ידעתי ולא ידעתי מחלוקת - לאו היינו שבועת העדות דמיירי כגון שאינו צריך עכשיו לאותה עדות.

23. חידושי הריטב"א מסכת שבועות דף כה עמוד ב

והלכתא כרבא, ודעת רבינו הרמב"ן ז"ל דדוקא בראוין להעיד שאלו יצאו מן הכלל, אבל שאינן ראוין להעיד לא יצאו לדין שבועת העדות כלל ועדיין הם בדינם דשבועת ביטוי, וטעמא דמסתבר הוא אבל סוגיין קשיא קצת דלא מיפלגא במילתא כלל.

24. תוספות מסכת שבועות דף כו עמוד א

חדא מינייהו רב פפא אמרה - דמלך בתר אביי ורבא כדמוכה בפרק בתרא דמסכת מועד קטן (דף כו) ולא היו יודעים התלמידים אם מדעתו אמרה או משום רבו.

25. דף על הדף שבועות דף כה עמוד א

בגמ': ושמואל אמר פטור - לית' בלהבא.

וברש"י: יזרוק פלוני או לא יזרוק, אין זה שבועת ביטוי אלא שבועת שוא, שהרי אין פלוני ברשותו, לזרוק ולא לא לזרוק ע"כ.

בשולחן ערוך (יורה דעה סי' רלו, ב), כי אדם שנשבע לישא אשה מסויימת - הרי זה שבועת שוא, לפי שהדבר תלוי ברצונה.

והקשה בספר מרפסין איגרא (פר' ויחי ע' רצב) דא"כ איך השביע יעקב את יוסף לקוברו באר"י (כמבואר בראשית מז, ל - לא). והרי אין הדבר נתון בידו של יוסף, שכן צריך הוא לבקש על כך רשות מפרעה?

ומיישב שם: [1] אכן אדם שנשבע לעשות דבר שאין בידו לעשותו, הרי זה שבועת שוא. אך יתכן שיעקב לא השביע את יוסף אלא שיעשה כל מה שביכולתו לעשות כדי להעלות אותו ממצרים, ולקוברו ביחד עם אבותיו. וכל תוקף השבועה חלה רק על מה שביד יוסף לעשות כדי להגיע למטרה להעלות את עצמות אביו ממצרים.

[2] עוד מביא ליישב: הטעם שמי שנשבע על כך שחבירו יעשה פעולה מסויימת הרי זה שבועת שוא, הוא משום שאין הדבר תלוי ברצונו של הנשבע. אבל אם הנשבע יודע בבירור שיש לו את הכח לגרום שחבירו יעשה את מה שהוא רוצה, אין השבועה שבועת שוא, שהרי זה תלוי ברצון הנשבע.

והנה רש"י (בראשית פרק נ פסוק ו) הביא מהגמרא במסכת סוטה (דף לו, ב), שפרעה לא רצה לאפשר ליוסף להעלות את ארון אביו יעקב לארץ ישראל, ורק בגלל שיעקב השביע את יוסף, לא רצה פרעה שיוסף יעבור על השבועה, והסכים שיעלה לארץ ישראל. פרעה נאלץ לאפשר זאת ליוסף משום שגם הוא השביע את יוסף שהוא לא יגיד שהוא יודע יותר שפות מהמלך עצמו. ופרעה פחד שאם יעבור יוסף על שבועתו של אביו, יעבור הוא גם על שבועתו שלו ויגלה את האמת שפרעה לא יודע לשון הקודש.

אם כן יתכן שיעקב ידע מדבר השבועה שהשביע פרעה את יוסף, ולכך השביע את יוסף ולא חשש לשבועת שוא מהטעם שזה תלוי בדעת אחרים, שהרי אם יוסף ירצה הוא יוכל להכריח את פרעה להעלות את ארון אביו ממצרים, על ידי שיוסף יאיים על פרעה, שאם הוא יאלץ לעבור על שבועת אביו ולא להעלות את עצמותיו לארץ ישראל, יעבור הוא גם על שבועת פרעה, ויגלה שהוא - יוסף - יודע יותר שפות מהמלך פרעה. ונמצא שזו שבועה התלויה רק ברצון יוסף, ואין חשש של שבועת שוא.